

УДК 343.982.342

Тетяна Василівна СУХОМЛИН,

старший судовий експерт сектору дактилоскопічних видів досліджень
та обліків відділу криміналістичних видів досліджень

Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ДАКТИЛОСКОПІЧНА ЕКСПЕРТИЗА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕНІ

Законодавче закріплення залучення фахівців із різних галузей знань до процесу розслідування злочину має майже 200 річну історію. Так, ще у 1832 р. Микола I затвердив Звід законів Російської імперії. До XV тому зазначеного історичного документу увійшли упорядковані закони під назвою «Про судочинство по злочинах», що регулювали кримінально-процесуальні відносини [1]. Відповідно до положень ст. 826, 828, 835 XV тому Зводу законів Російської імперії 1832 р. фахівці, сучасною мовою експерти, при розслідуванні вчиненого злочину обов'язково залучались у двох випадках. По-перше, коли причина смерті була не відома, та були ознаки підозрювати, що вона настала в результаті насильства або отрути, залучались лікарі для огляду та освідчування мертвих тіл. По-друге, при оцінці вкрадених речей залучались «ценовщики», сучасною мовою експерти-товарознавці, а при їх відсутності «сведующие люди», інакше кажучи, особи, що мають відповідні знання, досвід, навички [1, с. 255, 258]. Отже, важливість висновків експерта при розслідуванні злочину підтверджено історією.

Продовжуючи зазначимо, що англійський антрополог Френсіс Гальтон домігся введення дактилоскопії, як метода реєстрації кримінальних злочинців у Англії в 1895 році. А вже, 13 вересня 1902 р. у Великій Британії відбитки пальців з місця злочину вперше використані як доказ провини по відношенню до затриманого Гаррі Джексона. Дактилоскопічний метод для впізнання злочинця вперше застосовано 18 квітня 1902 у Данії. Різні країни світу вводили у себе дактилоскопічні методи протягом наступних півтора-двох десятиріч. Слід відмітити, що дактилоскопічні методики засновані на ідеях англійця Вільяма Джеймса Гершеля, що висунув в 1877 році гіпотезу про незмінність папілярного малюнка долонних поверхонь шкіри людини. Ця гіпотеза стала результатом довгих досліджень автора, що служив поліцейським чиновником в Індії [2].

На тепер, висновок експертизи, в тому числі й дактилоскопічної, у кримінальному провадженні має доказове значення (ч. 2 ст. 84, 101, 102 КПК України). На ефективність проведення дактилоскопічної експертизи впливає багато чинників: якість об'єктів дослідження та порівняльних зразків, наявність сучасного обладнання, своєчасне оновлення методик проведення дактилоскопічних експертиз, належна фахова підготовка експертів, стан наповнення відповідних баз даних, що використовуються експертами при проведенні дактилоскопічних експертиз.

Слід відмітити, що у забезпеченні результативності дактилоскопічних експертиз важливе місце займає тактично-вірне проведення огляду місця події (далі – ОМП) та, зокрема, правильне вилучення слідів пальців рук. Основною метою ОМП, що виступає однією з первинних і невідкладних слідчих дій, є виявлення слідів злочину та інших речових джерел доказової інформації, з'ясування обстановки події, висунення версій про подію злочину та особу правопорушника, а також інших обставин, що мають значення для справи. Огляд має забезпечувати можливість виявлення й закріплення слідів злочину в межах обстановки будь-якого місця події, мати свого роду пізнавальну універсальність, уключати прийоми й методи, що забезпечують усебічне дослідження будь-яких об'єктів матеріального світу [3, с. 213]. Як зазначає С. О. Шевцов, при проведенні ОМП можливо отримати практично беззаперечну інформацію. Наприклад, у разі виявлення слідів пальців рук можна визначити приблизний зріст, вік і стать особи, яка ці сліди залишила [4, с. 29]. До того ж, вилучені сліди пальців рук при конкретному ОМП в подальшому можуть слугувати для ідентифікації осіб, що вчинили інші злочини. Проте, як свідчить практика, на тепер, існує низка проблемних питань, що звужують можливості експерта при проведенні дактилоскопічних експертиз.

Зокрема, недостатня кількість і якість витратних матеріалів та інструментів для збору слідів пальців рук призводить як до отримання при проведенні ОМП не придатних для ідентифікації слідів пальців рук, так і до того, що такі сліди взагалі не виявляються і не вилучаються.

Надалі, звернемося до такого важливого, та одночасно проблемного питання, як строки проведення експертиз. Відповідно до п. 1.13 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень строк проведення експертизи встановлюється в залежності від складності експертизи, кількості об'єктів дослідження та питань для вирішення, а також з урахуванням експертного навантаження фахівців, у межах від 10-ти до 90-ти календарних днів, і у виняткових випадках понад 90 календарних днів. Крім того, у разі значного завантаження експерта та знаходження в нього на виконанні одночасно понад десяти експертиз, у тому числі комісійних та комплексних, вказані терміни можуть бути продовжені за згодою замовника на строк реального необхідного часу для виконання експертизи. При цьому у разі відмови особи, яка призначила експертизу, у погодженні запропонованого розумного строку проведення експертизи матеріали провадження повертаються з пропозицією призначити експертизу іншим суб'єктам судово-експертної діяльності [5].

Дактилоскопічна експертиза за своїми ознаками підпадає під термін виконання від 10-ти до 90-ти календарних днів. У той же час вона є однією з найпоширеніших, завдяки чому у одного експерта на виконанні може знаходитися одночасно більш 20 експертиз. В свою чергу, слідчому не рідко необхідно отримати інформацію, яку може надати експерте дактилоскопічні дослідження, у строк менший ніж 10 днів. Адже від цього не рідко залежить встановлення особи, що вчинила кримінальне правопорушення. Проте, перенавантаження експертів не завжди дозволяє виконати експертизу швидко. Як зазначає Т. О. Кузубова, несвоєчасне отримання слідчим висновків експерта негативно впливає на дотримання розумних строків досудового розслідування, та загалом, на дотримання прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, зокрема потерпілого. Вирішити окреслене питання, можливо за рахунок збільшення чисельності експертів тих спеціальностей, по яких існує навантаження більш ніж 10 експертиз на одного фахівця [6, с. 42], що ми підтримуємо.

Список бібліографічних посилань: 1. Сводъ законовъ Россійской імперіи, повелѣніемъ Государя Императора Николая Перваго составленный. Т. XV: Законы Уголовные. Кн. I: О преступленіяхъ и наказаніяхъ вообще; Кн. II: О Судопроизводствѣ по преступленіямъ. СПб. : Тип. II Отдѣленія Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи, 1832. 560 с. 2. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 10.10.2018). 3. Судовий експерт: психологічні аспекти практичної діяльності : метод. посіб. / авт.-упоряд.: С. О. Шевцов, С. М. Лозова. Київ, 2011. С. 332. 4. Шевцов С. О. Установлення індивідуальних ознак злочинця за результатами огляду місця події // Актуальні питання судової експертизи та криміналістики : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю від дня народження д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України М. В. Салтевського (м. Харків, 7–8 листоп. 2017 р.) / МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Право, 2017. 240 с. 5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.01.1998 № 53/5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 10.10.2018). 6. Кузубова Т. О. Експертиза в кримінальному провадженні // Актуальні питання судової експертизи та криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю від дня народження д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України М. В. Салтевського (м. Харків, 7–8 листоп. 2017 р.) / МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Право, 2017. 240 с.

Одержано 17.10.2018

УДК 343.13(477)

Тетяна Григорівна ФОМІНА,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу

та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9513-1673>

ЧИ ПОТРІБНО РОЗШИРЮВАТИ ПРЕДМЕТ ЗАСТАВИ?

Чинний КПК України визначає заставу одним із видів запобіжних заходів. На сьогодні внесення застави в нашої державі можливо виключно у грошовій одиниці України – гривні, а її конкретний розмір визначає слідчий суддя чи суд, як правило, у межах, визначених ч. 5 ст. 182 КПК України. Тобто, враховуючи положення чинного кримінального процесуального законодавства, гроші в іноземній валюті, цінні папери, автомобілі, будинки, квартири, земельні ділянки, дачі не можуть бути внесені як застava. Натомість, в юридичній літературі останнім часом активно пропонується розширити предмет застави за рахунок матеріальних цінностей, рухомого і нерухомого майна [1, с. 103], або лише об'єктів нерухомого майна [2, с. 335].

Для порівняння слід зазначити, що надання можливості внесення в якості застави не лише грошових коштів, але й іншого майна, є практикою багатьох країн. Зокрема, у Польщі такий запобіжний захід, як майнова порука, виражається у внесенні як грошових коштів, так і цінних паперів, а також у заставі рухомого майна чи іпотеці нерухомого майна. У Казахстані предметом застави можуть бути грошові кошти, цінності (коштовності, цінні папери, антикваріат та предмети, що представляють культурну та іншу цінність), рухоме і нерухоме майно. У США предметом застави найчастіше є грошові кошти, проте суд може встановити й інший вид застави, наприклад, квартиру або земельну ділянку. У Хорватії предметом застави можуть бути гроші, цінні папери, цінні речі або інше майно, яке «можна легко перевести в готівку», в Австрії – грошові кошти та цінні папери. Більш розширений предмет застави, ніж в Україні, також закріплено у КПК Вірменії (ч. 1 ст. 143), КПК Республіки Молдова (ч. 1 ст. 192-1).

З метою розширення переліку предметів, які можуть бути внесені в якості застави за рахунок його доповнення цінними паперами, рухомим та нерухомим майном, до Верховної Ради України було внесено проект Закону «Про внесення змін до КПК України щодо розширення переліку предметів, які можуть визнаватися заставою» від 25.05.2017 р. [3]. Даний законопроект 18.09.2018 р. включено до порядку денного дев'ятої сесії Верховної Ради України восьмого скликання. Розробники проекту обґрунтовують свою позицію світовою практикою, а також тим, що на сьогодні заставу можливо внести виключно в грошовій формі, в той час як переважна більшість українців не має необхідних для цього коштів, в той же час багато хто з них є власником рухомого й нерухомого майна.

Отже, на сьогодні питання про розширення предмету застави піднімається як на науковому рівні, так і на законодавчому. Світова практика свідчить про можливість внесення в якості застави не лише грошей, а й рухомого і нерухомого майна. Натомість, у даному питанні ми схильні підтримати позицію законодавця, яка вже передбачена у КПК України. Необхідність визначення в якості предмета застави лише грошової одиниці України слід обґрунтувати наступним.

По-перше, практика визначення в якості предмета застави, окрім грошей ще й інших матеріальних цінностей відома національному законодавцю, оскільки починаючи з листопада 1996 року до листопада 2011 року в КПК України 1960 року було передбачено саме такі положення. В подальшому Законом України № 4025-VI від 15.11.2011 р. було внесено зміни до КПК України 1960 р., згідно яких застava полягала у внесенні коштів у національній грошовій одиниці [4]. Натомість, практика застосування застави в Україні у вказані роки свідчить лише про одиничні випадки її обрання. За дослідженням, серед причин низького рівня застосування застави протягом 1996–2011 рр. слід назвати, перш за все, труднощі, що виникали у практичних працівників при визначенні майна, яке може бути заставою, та способі його зберігання. Отже, національному законодавцю та практичним